

УДК 338.24

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.23>

JEL Classification: H56, L51, M10, O20

Самойленко І.О.,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3623-4998>,
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

Samoilenko I.O.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor at the department
of management and business administration,
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

MECHANISMS FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY AND STABILITY OF THE SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEM IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY MILITARY-POLITICAL CHALLENGES

Постановка проблеми. 23 січня 2024 року РНБО ухвалила рішення щодо економічної безпеки під час воєнного стану. У першому пункті рішення визначено: «Президентові рекомендовано утворити Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану» [1].

Президент у зверненні 23 січня так прокоментував зазначене рішення: «Сьогодні є рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо економічної безпеки та економічної стабільності саме зараз, у час воєнного стану. Чітко визначені кроки, які допоможуть і українським підприємцям, і державним інституціям подолати увесь той комплекс проблем, про який багато говорилося цими тижнями. Як і домовились урядовці з представниками бізнесу, буде сформовано Раду з підтримки підприємництва, і до її складу увійдуть представники саме бізнесу. Це відомі імена, відомі очільники українських компаній. Бізнес, який працює заради мільйонів людей. Технологічний бізнес, фінанси, послуги та інші галузі. Різні галузі, щоб були різні погляди. Але одне завдання – зміцнення нашої економіки, нашого суспільства» [2]. Тобто мова йде про зміцнення економіки, зміцнення суспільства яке, своєю чергою, неможливе без зміцнення соціально-економічної системи та стійкого її функціонування, без надійної її захищеності від деструктивних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, без належного визначення ролі і місця інститутів (інклюзивних та екстрактивних), головним завданням яких є гарантування законності, захисту прав власності; без виважених політичних та економічних рішень, які сприятимуть забезпеченню стійкого соціально-економічного розвитку країни, покращенню добробуту, зміцненню людського капіталу.

У 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку (зокрема: фізичними руйнуваннями основних засобів та економічної інфраструктури, неможливістю здійснювати економічну діяльність в умовах воєнних дій на локальних напрямках; ракетно-дроновими атаками та ін.), нестачею кваліфікованої робочої сили, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій. На тлі невизначеності у розмірах завданих війною збитків та можливостей їх компенсації, часові та фінансові перспективи відновлення економічного потенціалу у багатьох сферах діяльності залишаються серед основних проблем економічної безпеки України [3].

В цьому контексті питання щодо визначення механізмів забезпечення економічної безпеки та економічної стабільності соціально-економічної системи є надактуальним і потребує усебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійний аналітичний моніторинг щодо рівнів та загроз економічної безпеки та її складових частин в умовах різкого розширення та посилення потужності загроз, зумовлених повномасштабною агресією РФ проти України, проводить Національний інститут стратегічних досліджень [3; 4]. Роботи [5; 6] присвячені особливостям формування концептуально-теоретичних основ управління оборонними ресурсами в системі

забезпечення воєнно-економічної безпеки держави. Такі наукові публікації, як [3; 7–10], доводять, що проблематика економічної безпеки України в сучасних умовах воєнно-політичної обстановки є ключовою для забезпечення національної безпеки та обороноздатності України в цілому. Водночас, незважаючи на науковий інтерес до проблематики та значну кількість публікацій, питання щодо механізмів забезпечення економічної безпеки та економічної стабільності соціально-економічної системи у контексті сучасних викликів воєнно-політичної обстановки є недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні механізмів підвищення рівня економічної безпеки та економічної стабільності соціально-економічної системи, що дозволить знайти та впровадити на практиці ефективні інструменти із забезпечення стану її захищеності від деструктивних чинників внутрішнього та зовнішнього характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як наука, економічна безпека має достатньо глибинні витoki. Виявлення закономірностей розвитку соціально-економічних систем та розуміння причин їх занепаду у минулому дає можливість зрозуміти сьогодення і зробити проєкцією на майбутнє. Як зазначає А. Гуменюк, «економічна безпека як система характеризується множиною структурних елементів, рівнів та зв'язків між ними. При цьому вона є невіддільною від соціально-економічної системи, є її атрибутною властивістю» [7, с. 55].

Економічну безпеку можна розглядати з позиції стану національної економіки – такі складові, як продуктивність, ефективність, адаптивність, гнучкість, знаходяться в оптимальному співвідношенні, що дає їй змогу адекватно реагувати на виклики внутрішнього та зовнішнього характеру; з позиції цілей і функцій держави із забезпечення необхідного і достатнього рівня безпеки; з позиції потреб всіх економічних суб'єктів і як системно-функціональну властивість економічної системи, що пронизує всі виробничі відносини та визначається «матрицею безпеки». Варто пам'ятати, що серед складників національної безпеки держави економічна безпека посідає особливе місце, оскільки лише забезпечення економічного зростання дасть змогу успішно вирішити комплекс проблем суспільного розвитку в Україні.

Економічна безпека з наукового погляду включає в себе таку етимологію, як: «економічна безпека»; «національні економічні інтереси»; «система економічної безпеки»; «концепція, стратегія, заходи зміцнення економічної безпеки»; «інституціональний базис економічної безпеки»; «організаційна структура економічної безпеки»; «індикатори економічної безпеки»; «моделювання економічної безпеки»; «внутрішні і зовнішні загрози економічної безпеки» «граничні значення індикаторів економічної безпеки»; «принципи побудови системи економічної безпеки»; «методи оцінки економічної безпеки».

Політекономічний підхід до економічної безпеки розкриває її категоріальну сутність як систему економічних відносин між господарюючими суб'єктами з приводу реалізації та захисту інтересів в умовах невизначеності та ризику середовища [7].

Автор роботи [8, с. 6] говорить про економічну безпеку як характеристику системи, що самоорганізовується та саморозвивається, стан, за якого економічні параметри дають змогу зберегти головні її властивості: рівновагу і стійкість за мінімізації загроз. С. Дубецька розглядає економічну безпеку з точки зору стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішньо-зовнішніх загроз, непередбачуваних дій та складно прогнозованих чинників, які знаходяться в системі взаємозв'язків [9, с. 170].

Огляд джерел щодо тлумачення сутності поняття економічна безпека соціально-економічної системи дав змогу виділити підходи до його трактування – це ресурсно-функціональний, ентропійно-функціональний, комерційно спрямований, стійкісно-орієнтований. Ознаками економічної безпеки соціально-економічної системи є:

- захищеність соціально-економічної системи від наявних та потенційних загроз із внутрішнього та зовнішнього середовища;
- стійкість та стабільність, які реалізуються через забезпечення відповідного рівня прибутковості;
- узгодженість і реалізація економічних інтересів відповідно до стратегічної мети діяльності підприємства;
- можливість самоорганізації та саморозвитку.

Отже, економічну безпеку варто трактувати як стан надійної захищеності соціально-економічної системи від наявних та потенційних загроз із внутрішнього та зовнішнього середовища, який дає можливість для самоорганізації та саморозвитку, гарантує стійкість та стабільність в умовах відповідного рівня прибутковості, узгодженості й реалізації економічних інтересів. Крім того, економічну безпеку варто розглядати як елемент національної безпеки, який забезпечується наявністю двох станів: 1) станом юридичного механізму та 2) станом фінансово-кредитної системи держави з позицій стабільності грошово-кредитних відносин.

До забезпечувальної частини доцільно віднести такі елементи, як:

- 1) науково-методичне забезпечення (теоретичні розробки щодо забезпечення економічної безпеки підприємства);

2) організаційно-економічне забезпечення (у т.ч. організаційна структура управління, організаційна культура, мотивація інноваційної активності);

3) фінансове забезпечення (джерела фінансування, фонди обігу);

4) техніко-технологічне забезпечення (обладнання, основні засоби є технології тощо);

5) кадрове забезпечення;

6) інформаційно-аналітичне забезпечення (ІТ, програмне забезпечення, стратегічні показники, налагоджений документообіг);

7) нормативно-правове забезпечення: державне правове забезпечення (Конституція України, кодекси, закони, укази Президента, положення уряду, накази, листи міністерств та відомств, постанови Верховної Ради України); внутрішнє нормативне забезпечення (статут юридичної особи, політика економічної безпеки, інноваційна політика, облікова політика, інструкції, нормативи, норми, методичні вказівки, інша нормативна документація);

8) матеріально-технічне забезпечення (виробничі фонди, нерухомість та інше майно, яке забезпечує основну діяльність підприємства та його економічну стійкість);

9) функціональне забезпечення (наявність функціонального керівництва, що діє в умовах жорсткої нормативно-регульованої діяльності);

10) структурне забезпечення (служба економічної безпеки підприємства або розподіл функцій між наявними підрозділами);

11) інституційне забезпечення (державні регулювальні та правоохоронні органи).

Юридичні механізми забезпечення безпеки – це сукупність нормативних актів, юрисдикційних повноважень та адміністративних елементів, завданням яких є встановлення стану відсутності загроз і небезпек у формі економічного ризику діяльності окремого підприємства, держави та суспільства в цілому.

З позицій норм безпекознавства, система забезпечення безпеки включає три складові:

– завдання першої складової полягає у забезпеченні фізичної безпеки та безпеки периметру, офісних та складських приміщень;

– друга складова включає забезпечення фінансової та економічної безпеки підприємства;

– до завдань третьої складової відноситься забезпечення всіх видів безпеки, що необхідні для нормального функціонування господарського підприємства, починаючи з кадрової безпеки, торкаючись безпеки зовнішніх відносин та контактів керівництва підприємства та збереження господарської таємниці.

Організаційно-правові заходи забезпечення безпеки, зокрема на рівні діяльності господарських підприємств, – це комплекс активних дій та використання нормативних актів, метою яких є створення умов щодо стабільності функціонування підприємства в усіх напрямках його діяльності та забезпечення отримання максимального економічного або соціального ефекту від діяльності даного підприємства. В структуру організаційно-правових заходів забезпечення безпеки підприємства входять:

а) структура нормативних актів та законодавства у сфері забезпечення безпеки;

б) компетенції управління щодо забезпечення безпеки підприємства;

в) система забезпечення економічної безпеки.

Ці складові формують юридичний механізм забезпечення безпеки підприємства. Цей механізм є універсальним і може бути застосованим до всіх сфер підприємницької діяльності. Фактично можна говорити про організаційну модель забезпечення безпеки підприємства.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства є сукупністю способів, засобів впливу та підсистем забезпечення, які сприяють реалізації функцій управління в системі економічної безпеки підприємства задля гарантування стану захищеності. Успішність управління та гарантування захищеності від загроз перш за все залежить від того, наскільки ефективно використовуються зазначені компоненти механізму.

Враховуючи вищенаведене, ми можемо констатувати, що забезпечення безпеки є найважливішим завданням життєдіяльності соціально-економічної системи. Функція життєдіяльності відбувається шляхом відтворювального, мотиваційного, адаптаційного та захисного механізмів, які між собою взаємопов'язані та взаємообумовлені. Внаслідок трансформаційних процесів в період динамічних змін соціально-економічного характеру роль адаптивних механізмів підвищується. За визначенням [10], «адаптація є необхідною формою реакції економічних систем на статичні та динамічні зміни соціально-економічного характеру. В умовах невизначеності вона стає ще більш важливою, оскільки допомагає економічним системам зберегти ефективність і стабільність». Здатність до стійкого й безпечного розвитку соціально-економічної системи залежить від рівня адаптивності економічної системи та державних інститутів.

Оскільки соціально-економічна система є динамічною системою, що функціонує на рівні впливу внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків, забезпечення її економічної безпеки потребує застосування сукупності інституційних, адміністративних, організаційно-розпорядчих методів, що мають відповідати таким критеріям, як своєчасність та гнучкість в управлінні; реагування на загрози зовнішнього та

внутрішнього середовища у забезпеченні економічної безпеки; мати високу ефективність реалізації прийнятих дій; відображати практичну реалізацію стратегічних, тактичних заходів та оперативних дій із забезпечення економічної безпеки.

Застосування структурного підходу під час дослідження дало можливість структурувати та розподілити методи за напрямками та рівнями управління економічною безпекою, а саме: інституційне управління, організаційне управління, управління розвитком, інфраструктурне управління, управління інформацією, управління інноваційною безпекою, управління виробничою безпекою. Як наголошує автор роботи [11], на рівні держави інституційні методи відображають дії законодавчої та виконавчої влади, державних органів для забезпечення стабільності та економічного розвитку вітчизняної економіки.

На сьогодні, безумовним залишається той факт, що в Україні в умовах воєнного стану та військової агресії з боку росії існує недосконала система тимчасових органів (інститутів), які використовуються в управлінні та мають тотожні функції, і у своїй діяльності користуються різними законами, мають різну управлінську структуру, що неминує призводити до кризи управління та адміністрування. Дана криза пов'язана з тим, що законодавчо не визначено чітких термінів дії як військових адміністрацій, так і військово-цивільних адміністрацій. Термін «тимчасовий орган» на практиці означає – орган, який діє до усунення загроз для безпеки і правопорядку на території області, району та (або) населеного пункту, тобто не до припинення бойових дій чи активної фази бойових дій, а до повного зникнення будь-яких ризиків, що впливають на безпеку регіону [12].

Одним із дієвих інструментів, що дозволяє миттєво реагувати на виклики в зміні цивільного середовища, впливати на безпеку та управління і адміністрування на місцях, є використання цивільно-військового співробітництва (ЦВС) із залученням представників ЦВС Збройних Сил України до участі в процесах управління та адміністрування на місцях. Як зазначає О. Власюк [13], якщо досі збройні сили створювалися й готувалися виключно як засіб знищення, ураження, розгрому: збройні сили дедалі частіше використовуються як засіб збереження миру, припинення збройного насильства, забезпечення стабільності.

Аналіз складових та елементів економічної безпеки соціально-економічної системи дає можливість стверджувати, що саме ЦВС під час військового стану виступає дієвим інституційним інструментом надійної захищеності соціально-економічної системи. Цивільно-військове співробітництво – співробітництво, яке забезпечує проведення миротворчих заходів в ході локальних конфліктів, війн. Міжнародні та регіональні безпекові організації визначають три основні функції цивільно-військового співробітництва, а саме: організація цивільно-військової взаємодії; підтримка та допомога цивільним компонентам та цивільному середовищу; підтримка підрозділів ЗС України та інших військових формувань. ЦВС є найбільш ефективним та результативним сегментом відносин між збройними силами та цивільними інституціями (органи самоврядування, населення, міжнародні урядові та гуманітарні організації тощо). Такий конгломерат дозволяє створити стратегічні, тактичні, матеріальні та моральні переваги у час складної воєнно-політичної обстановки. Саме тому цивільно-військове співробітництво є функцією збройних сил країн-членів НАТО, яка виконується як органами військового управління – на стратегічному та оперативному рівнях, так і військовими частинами та підрозділами – на тактичному рівні. Ще у 1996 році керівник Місії ООН у Боснії і Герцеговині Карл Більдт акцентував увагу на взаємодії, у системі управління, цивільно-військового співробітництва із цивільною компонентою задля проведення миротворчих заходів, що дає можливість посилити ефективність застосування цивільно-військового співробітництва. Це є головним висновком з аналізу дій багатонаціональних сил у минулому, зокрема в Боснії, і буде одним з ключових уроків для майбутнього, наголошував він [14].

У стратегічній концепції НАТО, прийнятій на Вашингтонському саміті 23–25 квітня 1999 року, наголошено, що взаємодія між об'єднаними збройними силами і цивільним оточенням (включаючи урядові і неурядові організації) в операційній зоні є провідною умовою успіху операцій.

З 2003 року комплекс питань цивільно-військового співробітництва опрацьовується під час активацій з'єднання BLACKSEAFOR. Повною мірою зміну підходів НАТО у галузі цивільно-військового співробітництва уособлює Доктрина цивільно-військового співробітництва (документ AJP-09 NATO CIVIL-MILITARY CO-OPERATION (CIMIC) DOCTRINE, що прийнята у червні 2003 року). Цивільно-військове співробітництво визначено тут як «координація і взаємодія між командуванням НАТО і цивільними учасниками конфлікту (населенням зони конфлікту, органами влади, міжнародними, національними і неурядовими організаціями та агенціями) з метою забезпечення виконання силами поставлених завдань» [11]. Доктрина визначає мету, основні принципи організації, функції, сутність та компоненти системи ЦВС, розглядає особливості організації цивільно-військового співробітництва у різних формах застосування Збройних Сил України та співпрацю з органами влади на місцях, а також розкриває сутність та окреслює основні шляхи розв'язання комплексних міжвідомчих питань (супутніх завдань), які виходять за межі завдань Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Використовуючи ресурси та можливості ЦВС Збройних Сил України місцеві органи влади, військові та (або) військово-цивільні адміністрації зможуть мати дієвий механізм оцінки цивільного середовища. До

того ж, використання даного механізму дозволить оперативно впливати на більшість ризиків та уникати як гуманітарних криз, так і інших криз, пов'язаних з веденням бойових дій, або окупацією чи деокупацією певних територій.

Робота ЦВС ґрунтується на міжвідомчій взаємодії ЦВС з органами державної і місцевої влади, засобами масової інформації, населенням, волонтерами та недержавним сектором. Ефективна взаємодія та обмін інформацією здійснюється через використання системи ЦВС шляхом спільних практичних дій відповідно до чинної політики стратегічних комунікацій, зустрічей, виступів тощо. Система ЦВС може бути представлена моделлю, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних підсистем: цивільно-військової взаємодії, підтримки військ (сил), підтримки цивільного середовища, оцінювання цивільного середовища (рис. 1).

Рис. 1. Модель системи ЦВС

Джерело: складено автором за [15; 16]

Як вже зазначалося, однією з ознак економічної безпеки соціально-економічної системи є захищеність від наявних та потенційних загроз із внутрішнього та зовнішнього середовища. Враховуючи швидку динаміку змін у цивільному середовищі під час ведення бойових дій, значні території та наявність на одній території декількох центрів прийняття рішень та зони різної відповідальності (військова та цивільна), практичним та універсальним інструментом, що дозволяє швидко реагувати на зміни в цивільному середовищі, є аналіз PMESII-PT. Саме аналіз PMESII-PT широко використовується військовими для формування структурованого підходу до дій в оперативній обстановці. За допомогою ретельного аналізу довкілля та цивільного середовища PMESII-PT дає можливість не лише виконати завдання Збройних Сил України, а ще й мати потужний механізм допомоги військовим та (або) військово-цивільним та цивільним адміністраціям у вирішенні їхніх кризових питань. PMESII-PT розроблений в армії США. Абревіатура розшифровується як основні блоки безпекової складової населених пунктів, громад або окремих територій: 1) політична (Political); 2) військова (Military); 3) економічна (Economic); 4) соціальна (Social); 5) інформаційна (Information); 6) інфраструктурна (Infrastructure); 7) фізичне (Physical) середовище; 8) час (Time).

PMESII-PT дозволяє в стислі терміни оцінити реальні можливості, загрози або виклики, провести аналіз у широкому спектрі змінних та змодельовати найкращі способи реагування чи прогнозування змін в умовах невизначеності, нестабільності й ризику.

І, на завершення, варто зазначити, що вплив загроз на соціально-економічну систему має і позитивні наслідки. А. Гуменюк [7] зазначає – позитивний аспект пов'язаний із необхідністю реагування на загрози й адаптації системи до нових умов, приводить до її саморозвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи ті виклики, які випали на долю України, доцільним буде зробити наступні висновки:

1. Теоретичний аналіз понятійного апарату «економічна безпека» дав можливість з'ясувати та сформулювати авторське бачення щодо сутнісного змісту поняття «економічна безпека», яке варто розглядати як стан надійної захищеності соціально-економічної системи від наявних та потенційних загроз із внутрішнього та зовнішнього середовища, який дає можливості для самоорганізації та саморозвитку, гарантує стійкість та стабільність в умовах відповідного рівня прибутковості, узгодженості й реалізації економічних інтересів. Економічна безпека є елементом національної безпеки і забезпечується шляхом наявності юридичного механізму та фінансово-кредитної системи держави.

2. Аналіз механізмів та методів управління економічною безпекою соціально-економічної системи дав можливість обґрунтувати, що саме цивільно-військове співробітництво під час військового стану виступає дієвим інструментом надійної захищеності соціально-економічної системи. Доведено, що використання цивільно-військового співробітництва дозволить знайти та впровадити на практиці ефективні механізми із забезпечення стану захищеності соціально-економічної системи від деструктивних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

3. Дослідження механізму забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи є дуже важливим питанням тому, що у дослідників формується концепція бачення управлінських процесів які відбуваються в суспільстві в умовах викликів воєнно-політичної обстановки. Завдяки цьому підвищується ефективність управління та досягається сталий розвиток соціально-економічної системи.

Свого всебічного дослідження потребує питання щодо формування в Україні комплексної організаційної моделі забезпечення економічної безпеки та стійкості регіонів і територіальних громад, а також створення постійно діючих форматів взаємодії цивільно-військового співробітництва, органів державної і місцевої влади, підприємств і організацій, громадянського суспільства відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392.

Література

1. Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану : рішення Ради Національної безпеки України від 23 січня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-24#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
2. Є рішення РНБО щодо економічної безпеки та економічної стабільності в час воєнного стану – звернення Президента України. *Президент України : офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ye-rishennya-rnbo-shodo-ekonomichnoyi-bezpeki-ta-ekonomichno-88513> (дата звернення: 15.04.2025).
3. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovid/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL:

<https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozyekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення: 10.04.2025).

5. Актуальні аспекти управління оборонними ресурсами сектору безпеки та оборони : монографія / за ред. І. М. Ткач. Київ : НУОУ, 2023. 286 с.

6. Щодо формування теоретичних, методологічних, концептуально-теоретичних основ управління оборонними ресурсами в системі забезпечення воєнно-економічної безпеки держави / Семененко О., Скуріневська Л., Остапець О., Толок П. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*. 2023. Vol. 13. no. 6. P. 119-132. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.6.11>.

7. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Київ : НІСД, 2014. 468 с.

8. Подлужна Н. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами / НАН України ; Інститут економіки промисловості. Донецьк, 2003. 20 с.

9. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємства України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 16-17 травня 2001 р.). Київ, 2001. С. 146-172.

10. Гавриш О., Раков А., Буйіч А. Адаптація як форма реакції економічної системи на зміни соціально-економічного характеру в умовах невизначеності. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія: *Економіка*. 2023. Випуск 16(32). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/560> (дата звернення: 05.03.2025).

11. Денисов О. Є. Основні методи механізму забезпечення економічної безпеки галузі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17(1). С. 95-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17%281%29__23 (дата звернення: 06.04.2025).

12. Самойленко І. О., Гончаренко М. Д. Цивільно-військове співробітництво як дієвий інструмент управління економічною безпекою соціально-економічної системи під час воєнного стану. *Current scientific goals, approaches and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference* (Riga, 17 January 2025). (17). Riga, Latvia : International Center of Scientific Research, 2025. P. 62-70.

13. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

14. Kristin M. Haugevik, Benjamin de Carvalho. Civil-Military Cooperation in Multinational and Interagency Operations. Discussion Paper on Operational Terminologies and Assessment for Multinational Experiment 5 [MNE5]. 2007. URL: file:///C:/Users/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Civil-Military_Cooperation_in_Multinational_and_In.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

15. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво». URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/%D0%A1%D0%9F-9-0001.01-%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D1%96%D0%B8%D0%CC%D0%86%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

16. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва – затверджено Заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України генерал-лейтенант С. НАЄВ «03» вересня 2019 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/Методичний-посібник-длявійськ-з-питань-цивільно-військового-співробітництва.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

References

1. The Council of National Security of Ukraine (2024), "On urgent measures to ensure economic security for the period of the legal regime of martial law", decision of the National Security Council of Ukraine of January 23, 2024, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-24#Text> (access date April 15, 2025).

2. There is a decision of the National Security and Defense Council on economic security and economic stability during martial law – an address by the President of Ukraine. President of Ukraine: official online representation, available at: <https://www.president.gov.ua/news/ye-rishennya-rnbo-shodo-ekonomichnoyi-bezpeki-ta-ekonomichno-88513> (access date April 15, 2025).

3. National Institute for Strategic Studies (2024), Economic Security of Ukraine in Conditions of Protracted War, available at: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-vumovakh-dovhotryvaloyi-viyny> (access date April 10, 2025).

4. National Institute for Strategic Studies (2023), Actual challenges and threats to the economic security of Ukraine in the conditions of martial law, available at: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-tazahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (access date April 10, 2025).
5. Tkach, I.M. (ed.) (2023), *Aktualni aspekty upravlinnia oboronnymy resursamy sektoru bezpeky ta oborony* [Actual aspects of the management of defense resources of the security and defense sector], monograph, NUOU, Kyiv, Ukraine, 286 p.
6. Semenenko, O., Skurinevska, L., Ostapets, O., Tolok, P., Onofriichuk, P. and Tarasov, O. (2023), "Regarding the formation of theoretical, methodological, conceptual and theoretical foundations of defense resource management in the system of ensuring the military and economic security of the state", *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, Vol. 13, no. 6, pp. 119-132, DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.6.11>
7. Humeniuk, A.M. (2014), *Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty* [Security of structural and institutional transformation of the region's economy: theoretical foundations and applied aspects], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 468 p.
8. Podluzhna, N. (2003), "Organization of management of economic security of the enterprise", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, NAN Ukraine, Instytut ekonomiky promyslovosti, Donetsk, Ukraine, 20 p.
9. Dubetska, S.P. (2002), "Economic security of the enterprise of Ukraine", *Nederzhavna systema bezpeky pidpriemstva yak subiekt natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii* [Non-state system of security of entrepreneurship as a subject of national security of Ukraine: collection of materials of scientific-practical conference], (Kyiv, May 16-17, 2001), Kyiv, Ukraine, pp. 146-172.
10. Havrysh, O., Rakov, A. and Buiich, A. (2023), "Adaptation as a form of reaction of the economic system to changes of a socio-economic nature in conditions of uncertainty", *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriya Ekonomika*, 16 (32), available at: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/560> (access date March 05, 2025).
11. Denysov, O.Ye. (2018), "The main methods of the mechanism for ensuring the economic security of the industry", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, iss. 17(1), available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17%281%29_23 (access date April 06, 2025).
12. Samoilenko, I.O. and Honcharenko, M.D. (2025), "Civil-military cooperation as an effective tool for managing the economic security of the socio-economic system during martial law", *Current scientific goals, approaches and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, January, (17)*. Riga, Republic of Latvia: International Center of Scientific Research, pp. 62-70.
13. Vlasniuk, O.S. (2016), *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky* [National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems], Vybr. nauk. pratsi, NISD, Kyiv, Ukraine, 528 p.
14. Kristin, M. Haugevik and Benjamin, de Carvalho (2007), Civil-Military Cooperation in Multinational and Interagency Operations. Discussion Paper on Operational Terminologies and Assessment for Multinational Experiment 5 [MNE5], available at: file:///C:/Users/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Civil-Military_Cooperation_in_Multinational_and_In.pdf (access date April 06, 2025).
15. Doctrine "Civil-Military Cooperation", available at: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/%D0%A1%D0%9F-9-0001.01-%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D1%96%D0%B8%CC%86%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (access date April 06, 2025).
16. "Methodological manual for troops (forces) on civil-military cooperation issues", approved by Deputy Chief of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, general-lieutenant S. NAEV "03" September 2019, available at: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/Методичний-посібник-для-військ-з-питань-цивільно-військового-співробітництва.pdf> (access date April 06, 2025).

Самойленко І.О.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

Мета. Визначення механізмів підвищення рівня економічної безпеки та економічної стабільності соціально-економічної системи, що дозволить знайти та впровадити на практиці ефективні інструменти із забезпечення стану захищеності соціально-економічної системи від деструктивних чинників внутрішнього та зовнішнього характеру.

Методика дослідження. В дослідженні використовувались такі методи: індукції, дедукції (для формулювання теоретичних положень економічної безпеки); аналізу та синтезу (для виокремлення основних підходів до економічної безпеки та розкриття її категоріальної сутності); системний підхід (при розкритті підходів та механізмів забезпечення економічної безпеки); формально-логічний (для визначення домінант забезпечення економічної безпеки та економічної стабільності соціально-економічної системи).

Результати дослідження. Обґрунтовано, що економічну безпеку варто трактувати як стан надійної захищеності соціально-економічної системи від наявних та потенційних загроз із внутрішнього та зовнішнього середовища. Окреслено та розкрито підходи та механізми забезпечення економічної безпеки соціально-економічної системи. Розкрито можливості та переваги застосування ЦВС в умовах викликів воєнно-політичної обстановки. Наведено модель системи ЦВС. Зазначено, що практичним та універсальним інструментом, що дозволяє швидко реагувати на зміни в цивільному середовищі є аналіз PMESII-PT.

Наукова новизна результатів дослідження. Набула подальшого розвитку теоретична концептуалізація економічної безпеки соціально-економічної системи в умовах викликів воєнно-політичної обстановки, що дало змогу виділити підходи до її трактування та запропонувати авторське бачення, виокремити механізми її забезпечення, обґрунтувати роль цивільно-військового співробітництва у забезпеченні економічної безпеки. Наведено модель системи ЦВС.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження мають практичне значення, зокрема, обґрунтовано використання цивільно-військового співробітництва як дієвого інституційного механізму підвищення рівня економічної безпеки соціально-економічної системи. Розраховано на експертів, науковців, суб'єктів владних повноважень, представників громадських організацій тощо.

Ключові слова: економічна безпека, соціально-економічна система, підходи та механізми забезпечення, цивільно-військового співробітництво, аналіз PMESII-PT.

Samoilenko I.O.

MECHANISMS FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY AND STABILITY OF THE SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEM IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY MILITARY-POLITICAL CHALLENGES

Purpose. This article aims to identify the mechanisms level up economic security and stability of the social and economic system. By doing so, it seeks to develop and implement effective instruments for safeguarding the social and economic system against destructive factors of both internal and external origin.

Methodology of research. The study employs a set of research methods, including induction and deduction (to formulate the theoretical foundations of economic security); analysis and synthesis (to identify the principal approaches to economic security and to reveal its categorical essence); a systems approach (to disclose the conceptual foundations and mechanisms of economic security); and formal and logical analysis (to determine the dominant factors in securing the economic security and stability of the social and economic system).

Findings. The paper argues that economic security should be conceptualized as a state of reliable protection of the social and economic system against existing and potential threats from both internal and external environments. The study outlines and examines various approaches and mechanisms for ensuring the economic security of the social and economic system. Furthermore, it demonstrates the opportunities and advantages of applying Civil-Military Cooperation (CIMIC) under the conditions of contemporary military-political challenges. A model of the CIMIC system is presented. The paper posits that PMESII-PT analysis constitutes a practical and universal instrument that enables timely responses to changes in the civilian environment.

Originality. The research contributes to the further theoretical conceptualization of economic security of the social and economic system in the context of military-political challenges. It advances existing scholarship by refining approaches to its interpretation, offering an original perspective on its conceptual essence, and substantiating the role of CIMIC in strengthening economic security. A model of the CIMIC system is presented.

Practical value. The findings of this study hold practical significance, the use of civil-military cooperation as an effective institutional mechanism for increasing the level of economic security of the social and economic system is substantiated. The results may be of interest to scholars, policymakers, government authorities, and representatives of civil society organizations.

Key words: economic security, social and economic system, approaches and mechanisms of provision, civil-military cooperation, PMESII-PT analysis.

Дата надходження рукопису: 02.05.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 30.05.2025

Дата публікації: 30.06.2025